

BENE KRISZTIÁN

A DÉLVIDÉKI SEMLEGES ZÓNA LÉTREHOZÁSA

1. Bevezetés

Furcsa módon az első világháborús balkáni hadszíntéren zajló hadműveletek kevés figyelmet kaptak mind a hazai, mind pedig a nemzetközi történetírásban, noha az itt harcoló antantcsapatok soraiból kerültek ki azok az alakulatok, amelyek a háború lezárása után a régió stabilitását voltak hivatottak szavatolni. Ezek közül a francia Keleti Hadsereg (később Magyarországi Hadsereg) hárult az a feladat, hogy Magyarország megszállásával biztosítsa a rendet és a határok rendezésének békés lebonyolítását. A nemzetközi politika változása és a helyi erőviszonyok alakulása miatt a francia katonai jelenlét elsősorban Magyarország dél-alföldi és bánsági területeinek megszállására korlátozódott, ami nem tette lehetővé az eredeti célok megvalósítását. Ugyanakkor a francia csapatok időnként saját szövetségeseik túlkapásai ellen is felléptek, ami lehetővé tette egyes területeken a magyar közigazgatás megőrzését, valamint hozzájárultak a Horthy altengernagy vezetése alatt létrejött katonai erő felfegyverzéséhez és megerősödéséhez. Jelen tanulmány ezt az ellentmondásos francia katonai szerepvállalást kívánja röviden bemutatni.

2. A balkáni front és a franciák 1915 márciusától 1918 őszéig

Az első világháború során a francia terminológia szerinti keleti front, vagyis a balkáni hadszíntér kialakulásának fő oka Törökország 1914. novemberi hadbalépése volt, amely veszélyeztette a közel-keleti brit pozíciókat, elsősorban a Szezei-csatornát, valamint a tengerszorosok lezárásával megnehezítette, hogy a nyugati antanthatalmak fegyverrel és felszereléssel lássák el Oroszországot. Ebből kifolyólag a brit és a francia hadvezetés számára Törökország semlegesítése és az Oroszország felé vezető tengeri útvonal megnyitása kiemelt prioritású feladattá vált. A szorosok megszerzéséért indított 1915. márciusi tengeri had-

művelet ugyanakkor kudarcba fulladt, ezért április végén brit–francia expedíciós haderő szállt partra, azonban ennek bevetése sem hozott eredményt, ezért hosszan elnyúló, veszteségteljes harcok után 1915–1916 fordulóján kivonták ezeket az erőket és Görögországba szállították át őket, hogy a központi hatalmak által több irányból megtámadott Szerbiának nyújtsanak segítséget. Ugyanakkor a központi hatalmak hadseregeinek gyors előretörése miatt erre csak részlegesen került sor (hozzávetőlegesen 140.000 szerb katonát tengeri úton kimentettek Korfu szigetére), ugyanakkor ez egy új hadszíntér kialakulását is maga után vonta, mivel az antantnak Szerbia veresége után jelentős erősítéseket kellett a Balkán-félszigetre irányítania, hogy fel tudják venni a harcot a bolgár, német, osztrák–magyar erőkkel. Így jött létre a Szövetséges Keleti Hadsereg, amely 1916 tavaszától Görögország északi határán harcolt a központi haderőkkel.¹

Mivel ezen a frontszakaszon nem sikerült jelentősebb katonai eredményt felmutatni, egy új ország friss erőinek bevonásával kívántak stratégiai sikert felmutatni, ezért az antantvezetők diplomáciai manőverekkel elérték, hogy Románia augusztus 27-én hadüzenet nélkül megtámadja az Osztrák–Magyar Monarchiát és benyomuljon Erdélybe. Ugyanakkor a hadművelet nem a tervek szerint alakult, mivel az osztrák–magyar és német csapatok rövid időn belül viasszaszorították a román erőket, majd pedig több irányból megindított offenzívával elfoglalták Románia jelentős részét, amely kénytelen volt 1918 májusában megalázó feltételekkel békét kötni Bukarestben.² A hadműveletek hátországának biztosítása érdekében az antanthatalmak diplomáciai és katonai nyomást fejtettek ki a görög politikai vezetésre, amelynek következtében 1917 júniusában I. Konstantin király lemondott a trónról fia, Sándor javára, és új görög kormány alakult Venizélosz vezetésével, amely már hivatalosan is hadat üzent a központi hatalmaknak. Ez a teljes görög haderő csatlakozását is jelentette a Keleti Hadsereghez, amely folyamatosan növelte létszámbeli fölényét a központi hatalmak erőivel szemben. Ennek következtében 1918 derekára 23 hadosztály kötelékében 574.000 brit, francia, szerb, görög, olasz, orosz, valamint nemzetközösségi és gyarmati katona állt rendelkezésre egy nagyszabású

1 Stretenovic, Stanislav (2016): *Libérer la patrie ou unifier les Slaves du Sud? Les enjeux serbes du front de Salonique*. In: Le Naour, J.-Y. szerk. (2016): *Front d'Orient, 1914-1919. Les soldats oubliés*. Éditions Gaussen. Marseille. 102–104. old.

2 Traian, Sandu (2016): *La Roumanie, l'allié à contrepens. (R)entrées et sortie(s) de guerre d'une petite puissance*. In: Le Naour, J.-Y. szerk. (2016): *Front d'Orient, 1914-1919. Les soldats oubliés*. Éditions Gaussen. Marseille. 158–164. old.

offenzíva megindításához, miközben velük szemben csupán 14 német, bolgár és osztrák–magyar hadosztály rendezkedett be védelemre.

Ilyen előkészületek után került végül sor 1918. szeptember 15-én arra a nagyszabású antantoffenzívára, amelynek következtében Bulgária fegyverszünetet kért, az antanterők pedig anélkül törhettek előre a Balkán-félszigeten, hogy komolyabb ellenállásba ütköztek volna. A támadás annyira sikeres volt, hogy az antantcsapatok november elején már a magyar országhatárt is elérték. Mivel az 1918. november 3-án Padovában megkötött fegyverszüneti egyezmény nem tisztázta egyértelműen az önállóvá vált Magyarország helyzetét, Károlyi Mihály miniszterelnök vezetésével delegáció indult Belgrádba, hogy tárgyaljanak Franchet d'Espérey tábornokkal, a Szövetséges Keleti Hadsereg vezetőjével a fegyverszünetről, amelyet végül november 13-án írtak alá.³ A 18 pontos egyezmény értelmében a magyar csapatoknak ki kellett vonulniuk a demilitarizált keleti és déli területekről, amelyek a szövetséges erők megszállása alá kerültek, ugyanakkor utóbbiak fenntartották a jogot, hogy bármilyen stratégiai fontos pontot megszálljanak. A magyar haderőt le kellett szerelni, mindössze 6 gyalog- és 2 lovashadosztály maradhatott fegyverben, de ezek is csupán a belső rend fenntartása érdekében.⁴ Ezt követően pedig egy antantmissziót delegáltak Budapestre Fernand Vix vezérkari alezredes vezetésével, amelynek a konvenció feltételeinek betartását kellett ellenőriznie.⁵

3. Magyarország francia megszállásának terve és a valóság

3.1. Francia tervek Magyarország megszállására

Az előzetes politikai döntés értelmében a Szövetséges Keleti Hadsereg kötelékén belül működő francia Keleti Hadseregnek Magyarország teljes területét meg kellett volna szállnia annak érdekében, hogy biztosítsa a rend fenntartását,

3 Schiavon, Max (2016): *Le Front d'Orient. Du désastre des Dardanelles à la victoire finale 1915-1919*. Éditions Tallandier. Paris. 299–370. old.

4 Ádám Magda – Litván György – Ormos Mária (1993): *Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932*. Volume I. Octobre 1918 Août 1919. Akadémiai Kiadó. Budapest. 68–70. old.

5 Ormos Mária (1984): *Padovától Trianonig 1918-1920*. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 76–77. old.

valamint elősegítse a későbbi területi rendezést, amelynek részleteiről a béketárgyalásokon kellett döntenie a győztes hatalmaknak. A feladat végrehajtásához rendelkezésre álló francia erők – a célra a magyar határok módosításában érdekelt szövetséges államok hadseregei nyilvánvalóan nem voltak alkalmasak – létszáma ugyanakkor komoly mértékben lecsökkent, mivel a francia csapatok jelentős részét átirányították Törökországba és Oroszországba.⁶ Ennek következtében a Magyarországon felhasználható francia alakulatok mindössze három gyalogoshadosztályból (a 11. és 17. gyarmati gyalogshadosztályból és a 76. gyalogshadosztályból), valamint egy lovasdandárból álltak Paul Prosper Henrys tábornok vezetése alatt,⁷ amely érdemi katonai fellépést nem tett lehetővé. Ebből kifolyólag ez a haderő a német Mackensen-hadsereg átvonulását és hazatérését sem tudta megakadályozni, azok a kísérletei, amelyekkel pedig a magyar kormányt próbálta rávenni ennek kivitelezésére, csupán részeredményeket hoztak, mivel a német tábornagnak és kíséretének internálásán kívül nem sikerült a német haderőt feltartóztatni, lefegyverezni és táborokba irányítani.⁸ Ugyanezen okból kifolyólag november 20-án visszavonásra került az az utasítás is, hogy a francia csapatok Budapest központtal vonják ellenőrzésük alá az egész országot, hiszen erre ilyen kis létszámú különítmény a gyorsan előretörő nagylétszámú szövetséges haderők között, amelyek gyakran egymással is szemben álltak, hatékony módon nem volt képes.⁹

A belgrádi konvenció délen a Beszterce–Maros–Szabadka–Baja–Pécs–Dráva tengely mentén jelölte ki a demarkációs vonalat, ugyanakkor a szerb hadsereg ezt nem tartotta tiszteletben, mint ahogy a román haderő is megsértette a keleten meghúzott vonalat. Annak ellenére, hogy Henrys tábornok az ország helyzetének stabilizálása céljából kiemelt fontosságúnak tartotta volna Magyarország egész területének megszállását, amelyhez brit csapatokat is igénybe vett volna a rendelkezésre álló francia csapatokon kívül,¹⁰ a francia politikai vezetés az általános helyzetből kiindulva csupán arra adott utasítást, hogy a Délvidéken

6 Vadász Sándor (1969): Vix és Károlyi. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1969/2. szám. 3. old.

7 Service historique de la Défense (SHD) GR 26 N 88/2. *Compte rendu journalier* du 18 novembre 1918.

8 Takács Gyula (2010): Mackensen vezértábornagy internálása Magyarországon 1918-ban. *Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatásra Közleményei*. 2010/1. szám. 25–31. old.

9 Ádám – Litván– Ormos (1993) 82. old.

10 Uo. 117–119.

hozzon létre egy semleges zónát, amely lehetővé teszi a jugoszláv és a román hadseregek közötti összetűzések elkerülését azokon a területeken, amelyre mindkét állam igényt tartott. Ebből a megfontolásból került sor a Bánság francia megszállására (észak-déli irányban a Marostól a Dunáig, keleten Orsovától Lippáig, nyugaton pedig Szerbcsanádtól Báziasig), amelyet a 11. gyarmati gyalogoshadosztály hajtott végre 1919. január 25. és 30. között, miközben ezzel párhuzamosan – diplomáciai egyeztetések után – kivonták a már itt állomásozó szerb csapatokat.¹¹

3.2. A Délvidék békéjének fenntartása

A Budapesten tartózkodó francia katonai misszió és a francia Keleti Hadsereg jelentéseiből ugyanakkor egyértelműen kiderült, hogy a magyar belpolitikai helyzet alakulása – a kormány instabil helyzete és a kommunisták növekvő befolyása – aggodalommal töltötte el a francia politikai és katonai vezetést, ezért döntés született két fontos magyarországi hídfőállás, Arad és Szeged elfoglalásáról is. Ezek biztosításával kívánták elősegíteni, hogy a magyar fegyveres erők esetleges ellenséges fellépése esetén jobb pozícióból tudják megindítani a hadműveleteket. Az 1. afrikai vadászrezred egyik különítménye december 30-án érkezett meg Aradra, ahol kisebb zavargások törtek ki megérkezése előtt, ezért az alakulat itteni tevékenységét rendfenntartási feladatok végrehajtásával kezdte meg. A veterán katonák gyorsan helyreállították a rendet, a zavargásokban résztvevőket pedig lefegyverezték, a polgári közigazgatás munkájába azonban nem szóltak bele.¹² A 76. gyalogoshadosztály kötelékébe tartozó 210. gyalogrezred 1919. január 1. és 4. között érkezett meg Szegedre, ahol kaszárnyákban és iskolákban helyezték el a francia katonákat, de az egység hadinaplójának tanúsága szerint felhívták figyelmüket arra, hogy állandó készenlétben kell állniuk egy esetleges bolsevik támadás visszaverése miatt.¹³ Január 12-én Henrys tábornokot ideiglenesen megbízták a Szövetséges Keleti Hadsereg vezetésével

11 Bernachot, Jean (1970): *Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918. L'armée française d'Orient l'armée de Hongrie*. Imprimerie nationale. Paris. 64. old.

12 Martin, Léonce (1920): *En campagne européenne 1914–1919. 1er régiment de chasseurs d'Afrique*, Charles-Lavauzelle. Paris. 49. old.

13 Anonyme (1922): *Historique du 210e régiment d'infanterie*. R. De Thorey. Dijon. 31. old.

Franchet d'Espèrey tábornok franciaországi utazási idejére, ezért helyettesének átmenetileg Paul de Lobit tábornokot nevezték ki a francia Keleti Hadsereg élére. Mivel megbízatásának lejárta után Henrys tábornokot Lengyelországba vezényelték, De Lobit tábornok véglegesen megkapta a Délvidéken állomásozó francia haderő feletti parancsnokságot.¹⁴

A következő hónapok folyamán a francia haderő (amelynek neve március 1-én Magyarországi Hadseregre változott) legfontosabb feladata a semleges zóna békéjének fenntartása volt, amelyet legalább annyira fenyegetett a jugoszláv és román hadseregek közötti összeütközés lehetősége,¹⁵ mint a magyar és román haderők közötti konfliktus, illetve a katonai vezetők folyamatosan számoltak egy közvetlen magyar támadás eshetőségével is. Ugyanakkor a francia csapatok alapvetően jól helytálltak a rájuk bízott szerepkörben, ami részben indokolta a politikai vezetésnek azt a döntését, hogy hasonlóképpen használták fel őket Erdélyben is, ahol a román csapatok folyamatosan újabb és újabb területeket foglaltak el, amiben a diplomáciai iratok tanúsága szerint az itt állomásozó francia Dunai Hadsereg parancsnoka, Henri Berthelot tábornok támogató állásfoglalása is komoly segítséget jelentett (amelyet egyébként több tábornoktársa, így Henrys és De Lobit is számos alkalommal kritizált).¹⁶ Ebből kifolyólag a békekonferencia illetékes albizottsága azt javasolta, hogy Erdélyben is hozzanak létre egy olyan semleges övezetet, amely elválasztja egymástól a magyar és a román csapatokat, ezáltal pedig lehetővé teszi az ellenségeskedések beszüntetését. Ennek alapján Franchet d'Espèrey tábornok március 3-án De Lobit tábornokot bízta meg a semleges zóna megszállási terveinek kidolgozásával, aki különböző módosítási javaslatok beépítése után március 19-re készült el a részletes forgatókönyvvvel. Ennek északi határa a Szamos és a Tisza, déli határa a Maros volt, míg keleten az Arad–Nagyszalonta–Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti vonal, illetve nyugaton a Debrecen–Orosháza–Hódmezővásárhely–Szegedtől öt kilométerre nyugatra húzódó tengely határolta. Ugyanakkor ennek a viszonylag nagy területnek a megszállására a francia Keleti Hadseregnek csupán minimális erők álltak rendelkezésére: egy gyalogezred, egy

14 Bernachot (1970) 57–58. old.

15 Gulyás László (2012): A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig 1683-1920. Közép-Európai Monográfiák 6. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 95-98. old. Továbbá Gulyás László-Csüllög Gábor (2016): A román állam területi kialakulásának története IV. Nagy- Románia születése a terepen. Közép-Európai Közlemények 2016/1. szám 158-170. old.

16 Lásd például Ádám – Litván – Ormos (1993) 245., 352–354., 380–381. old.

lovasezred és néhány szakasz páncélautó. Nyilvánvaló módon bármelyik érdekelt fél támadó fellépése esetén ezek az egységek nem voltak alkalmasak a terület integritásának biztosítására. Ez a Szövetséges Keleti Hadsereg parancsnoka, Franchet d'Espèrey számára is egyértelmű volt, ezért nem hagyta jóvá a terület megszállására irányuló akciót. Úgy vélte, hogy annak kivitelezése csak a szövetséges államok haderejének bevonásával lenne megvalósítható, amely azonban magasabb szintű politikai egyeztetést igényelt, vagy pedig a magyar kormány jóváhagyását, amely a leginkább ellenérdekelt volt a Magyarország területét megcsonkító tervezetben.¹⁷

3.3. Az elmaradt francia offenzíva a Tanácsköztársaság ellen

Utóbbi megszerzése érdekében a budapesti francia katonai misszió vezetője, Vix alezredes március 20-án átadta a magyar kormánynak a jegyzéket (Vix-jegyzék), amely még aznap elutasította azt, ami nem csupán az ellenségeskedések kiújulását vonta maga után – amivel a franciák számoltak –, hanem a kormány bukását és a Tanácsköztársaság kikiáltását is, amely teljesen váratlanul érte a francia vezetést.¹⁸ Vix értesítette feletteseit a helyzet alakulásáról, ami azonnal maga után vonta a Magyarországi Hadsereg riadókészültségbe helyezését, mivel De Lobit tábornok a magyar csapatok támadásától tartott.¹⁹ A francia csapatok legnagyobb harcértékkel bíró részét, két gyalogoshadosztályt Szeged térségében vontak össze, miközben három szerb hadosztályt Versec, Nagyikinda és Óbecse körül koncentráltak azzal a kettős céllal, hogy egy esetleges magyar támadást vissza tudjanak verni, illetve hogy képesek legyenek hatékony támadóakciót indítani szükség esetén.²⁰ Bár a katonai vezetés komolyan számolt azzal, hogy a baloldali érzelmű magyar lakosság részéről nagyobb megmozdulásokra kerül sor a francia csapatok ellen az új politikai rendszer létrejöttének hírére, néhány kisebb zavargástól eltekintve ilyen akciók nem történtek az ellenőrzésük alatt tartott területen. Ugyanígyen alaptalannak bizonyult az a félelem is, hogy a magyar csapatok nagyszabású támadást indítanak a francia pozíciók ellen. A

¹⁷ Bernachot (1970) 80-99. old.

¹⁸ Ormos (1984) 185-186., 208-211. old.

¹⁹ SHD GR 26 N 89/2. Armée française de Hongrie: J.M.O. 15–31 mars 1919. Confirmation de message du 21 mars 1919.

²⁰ SHD GR 26 N 89/2. Armée française de Hongrie: J.M.O. 15–31 mars 1919. Copie de message chiffré du 22 mars 1919.

rendelkezésre álló repülőállománnyal folyamatosan felderítőrepüléseket végeztek, de semmilyen jelentősebb magyar csapatmozgást sem fedeztek fel.²¹

Mindezek mellett március második felében a francia és magyar reguláris egységek között sor került kisebb összetűzésekre. Március 25-én éjjel a 3. gyarmati gyalogezred 1. zászlóalját, amely éppen Eszékről Temesvárra tartott vasúton, az éjszakai sötétséget és a franciák terepismeretének hiányosságait kihasználva Békéscsabára irányították, ahol magyar erők kerítették be és fegyverezték le.²² Március 27-én két, Szegedről Aradra tartó francia tüzérségi alakulatot megtámadtak, a támadásban a francia erők két önjáró lövegekkel ellátott üteget (a 214-et és a 219-et) veszítettek, valamint jelentős mennyiségű egyéb hadianyagot.²³ A magyar egységek néhány nappal később mindkét esetben szabadon engedték a francia foglyokat, majd a francia hadvezetőség kérésére a zsákmányolt fegyvereket és felszerelést is visszaszolgáltatták. Összecsapások nem csak a szárazföldön, hanem vízen is előfordultak, mivel De Lobit tábornok két monitort és két naszádot küldött Budapest térségébe a Dunán, hogy kapcsolatba lépjenek a magyar fővárosban tevékenykedő katonai misszióval. Budafoknál erős tűzzel fogadták az egységeket, de folytatták útjukat a fővárosig, ahol a két naszádot ideiglenesen lefoglalták a magyar hatóságok, de végül a legénységükkel együtt szabadon engedték őket, miközben azt is engedélyezték, hogy a tisztek kapcsolatba lépjenek a katonai misszióval. Végül március 24-én a hajók visszatértek korábbi állomáshelyükre, Bajára.²⁴ Mindezek alapján egyértelműnek tűnik, hogy a magyar katonai és politikai vezetés minden esetben gondosan ügyelt arra, hogy ne mérgesítse el a helyzetet és a kisebb összecsapások után (melyek egyébként magyar sikerekkel zárultak) szabadon engedte a foglyul ejtett katonákat, sőt még fegyvereiket is visszaszolgáltatta.

A francia hadvezetés a sikeres kapcsolatfelvétel ellenére továbbra is aggódott a magyar fővárosban tartózkodó francia katonatisztek sorsa miatt, ezért De Lobit tábornok hivatalosan tiltakozását fejezte ki a magyar kormány felé amiatt, hogy a szövetséges katonai missziók nem hagyhatták el a magyar fővárost, tehát gyakorlatilag internálták őket. Kun Béla külügyi népbiztos március 25-i válaszában

21 SHD GR 26 N 89/2. Armée française de Hongrie: J.M.O. 15–31 mars 1919. Copie de télégramme du 23 mars 1919.

22 Anonyme (1920): Historique du 3e régiment d'infanterie coloniale pendant la guerre 1914–1919. Norbertine. Rochefort-sur-Mer. 76–77. old.

23 SHD GR 26 N 89/2. Armée française de Hongrie: J.M.O. 15–31 mars 1919. Copie de télégramme du 27 mars 1919.

24 Bernachot (1970) 118., 282–285. old.

jelezte, hogy minden küldöttség szabadon elhagyhatja Budapestet és Magyarországot, a következő napok folyamán pedig minden misszió útra is kelt, így Vix is megérkezett 28-án Belgrádba, ahol a tapasztalatairól tartott beszámolója képezte a francia politikai és katonai vezetés számára az egyik legfontosabb információforrást a magyarországi eseményekről.²⁵ Az általa elmondottakból azt szűrték le, hogy az új politikai vezetés támogatottsága messze nem teljeskörű, katonai ereje pedig még szervezetlen, ezért egy határozott támadással fel lehetne számolni a kommunista rendszert. Ugyanakkor a nagyívű tervhez hiányzott a megfelelő katonai erő, mivel a francia Keleti Hadsereg létszáma a katonák lejáró szolgálati idejéből fakadó leszerelések miatt folyamatosan apadt, ezért egyik gyalogoshadosztályát is fel kellett oszlatnia, erősítést pedig nem kapott.²⁶ Ebből kifolyólag a francia haderő önálló támadóakció kivitelezésére nem volt alkalmas, a közös katonai fellépést pedig a békekonferencia ülésén a többi nagyhalalom delegációja nem támogatta, így egyelőre tárgyalásos úton próbálták meg rendezni a helyzetet, távlatilag pedig a régióbeli szövetségesek katonai teljesítményétől függött a magyarországi helyzet kimenetele.

Utóbbiak közül a szerb hadvezetés – mely hadi céljait már elérte – nem kívánt aktívan részt venni további hadműveletekben Magyarország ellen, így az ő haderejére támadóakciókban nem lehetett számítani. Ebből kifolyólag a csehszlovák és a román erők jöhettek szóba, amelyeket saját vezetésük – a kitűzött területszerzési célok megvalósítása érdekében – szívesen vetett be a Tanácsköztársaság hadereje ellen. Az április 16-án meginduló román offenzíva gyorsan teret nyert a rosszul szervezett és létszámbeli hátrányban lévő magyar csapatokkal szemben, aminek következtében a román erők április végére már a Tiszáig törtek előre. Ugyanekkor a csehszlovák erők is megindultak déli irányba és elfoglalták Sátoraljaújhelyt, illetve a Kárpátalja egy részét, ahol kapcsolatba kerültek a román csapatokkal, amelyekkel össze is csaptak. Végül csupán határozott francia utasításra szüntették be az ellenségeskedést.²⁷ A helyzet súlyosságát jól jelzi, hogy az 1918 vége óta a románok ellen folyamatosan harcoló székely különítmény felvette a kapcsolatot a Magyarországi Hadsereg vezetésével, amelynek felajánlották megadásukat azzal a feltétellel, hogy Székelyföld nem kerül román fennhatóság alá. A francia hadvezetőség visszautasította az

25 Ádám – Litván – Ormos (1993) 495., 506. old.

26 Bernachot (1970) 126., 134–135. old.

27 Szijj Jolán főszerk. (2000): Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real. Budapest. 591–592. old.

ajánlatot, mivel az elfogadhatatlan volt román szövetségese számára,²⁸ így április 27-én az alakulat nagy része megadta magát a románoknak, kisebbik fele pedig a magyar Vörös Hadsereg kötelékében folytatta a harcot.²⁹

3.4. Összetűzés a szövetségeseikkel és a magyar politikai rendezés támogatása

A román támadás a megnyúlt utánpótlási vonalak miatt ugyanakkor a Tisza vonalán megállt, amit a román erők állásaik megerősítésére használtak fel. Ennek keretében került sor a francia és román hadsereg között egy incidensre Aradon. A román főparancsnokság engedélyt kért egy ezred Aradon történő állomásoztatására, hogy könnyebben tudjon utánpótlást szállítani a Marostól északra tevékenykedő román csapatoknak a francia katonai fennhatóság tiszteletben tartása mellett. Május 16-án ezt a francia főparancsnokság jóvá is hagyta, majd még aznap este visszavonta az engedélyt és szigorúan megtiltotta a román csapatok belépését a városba (minden bizonnyal újabb román területszerzéstől tartva).³⁰ Ugyanakkor a román erők május 17-én bevonultak a városba és – az előzetes megállapodásokkal ellentétben – felszólították a francia csapatokat a város elhagyására. A francia főparancsnokság ezt megtagadva távozásra szólította fel a románokat, akik ezzel szemben helyi közigazgatási és rendfenntartó erők szervezésébe kezdtek, tehát gyakorlatilag román területnek tekintették a várost és az utánpótlás szállításának akadályozásával próbálták távozásra rávenni a francia erőket. Erre végül nem került sor, de a két fél feszült hangulatban tevékenykedett tovább a városban a békekonferencia végleges döntését várva a város hovatartozásáról.³¹ Ennek fényében nem meglepő, hogy amikor a román hadvezetés azzal a kéréssel fordult Franchet d'Espèrey tábornokhoz, hogy enge-

28 Bernachot (1970) 148–149. old.

29 Laczkó Mihály (1992): Áruló volt-e a Székely Hadosztály? Honismeret, 1992/2. szám. 65–82. old.

30 SHD GR 26 N 89/6. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 mai 1919. Message du Général Commandant Armée de Hongrie du 16 mai 1919., Message téléphone du Général Commandant Armée de Hongrie du 16 mai 1919.

31 SHD GR 26 N 89/6. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 mai 1919. Message du du Général Commandant Armée de Hongrie du 17 mai 1919., Copie de télégramme du lieutenant-colonel Defer et du général de Tournaure du 17 mai 1919.

délezzze csapataik számára a Szegeden keresztül történő csapatmozgásokat a francia fennhatóság tiszteletben tartása mellett, a francia főparancsnok a semleges zóna fenntartására hivatkozva mereven elzárkózott a kérés teljesítésétől.³²

Miközben a Tanácsköztársaság hadereje jelentős sikereket ért el a Felvidéken, a francia politikai és katonai vezetés megpróbált megoldást találni az így kialakult súlyos helyzetre. Ennek részben diplomáciai elemei voltak (jegyzékváltások), részben újból felmerült a katonai megoldások előtérbe helyezése, ugyanakkor megjelent egy új elem is, az ideológiailag megosztott Magyarország számára egy eltérő belpolitikai alternatíva felkínálása. Ennek jegyében került sor francia támogatással május 5-én Aradon egy magyar ellenkormány felállítására Károlyi Gyula vezetésével. A Magyarországi Hadsereg vezetése komoly potenciált látott egy antikommunista érzelmű magyar politikai erőben, amelynek segítségével könnyebb lesz felszámolni a Tanácsköztársaságot, helyreállítani a rendet és véget vetni az ellenségeskedéseknek. A kormány május 9-én elindult Aradról, hogy Szegedre helyezte át székhelyét. A viszonyokat jól jellemzi, hogy útközben Mezőhegyesen a román hatóságok a kormány tagjait letartóztatták és közel két hétre internálták, majd ezt követően csak a határozott francia fellépés hatására engedték szabadon őket. Az új, ismét Károlyi Gyula vezette kormány május 30-án Szegeden alakult meg. Június 6-tól a hadügyminiszteri posztot Horthy Miklós altengernagy töltötte be, aki francia engedéllyel azonnal hozzá is látott a saját fegyveres erő megteremtéséhez, aminek eredményeként néhány héten belül az úgynevezett Nemzeti Hadsereg kötelékében belül már több zászlóaljat sikerült felállítani.³³

4. A francia csapatok kivonása

Mivel július 9-én a békekonferencián hivatalosan is meghatározták a bányási jugoszláv–román határvonalat (amely a románok számára juttatta a terület nagyobb részét), sor kerülhetett a francia csapatok kivonására az itt létrehozott semleges zónából, ami egyben ennek végét is jelentette. A csapatkivonás július 16. és 22. között zavartalanul meg is történt. Valamivel nehezebb volt a helyzet a régió azon részében, amelyet a románoknak ítélték, de szerb megszállás alatt

32 SHD GR 26 N 89/6. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 mai 1919. Télégramme du Général Commandant Armée Alliée Orientale du 28 mai 1919.

33 Ormos Mária (1998): Magyarország a két világháború korában (1914–1945). Csokonai Kiadó. Debrecen. 58–59. old.

állt. A francia katonai hatóságok többszöri határozott felszólítására volt szükség annak érdekében, hogy a szerb csapatok augusztus 2-ig elhagyják ezt a területet. Ugyanakkor a terület szervezett kifosztásának nem tudtak gátat szabni, így a kivonuló szerb erők a szállítható anyagi javak jelentős részét magukkal vitték kivonulásuk során, miközben a francia csapatok biztosították, hogy az egymással szembenálló szerb és román erők ne kerüljenek közvetlen kapcsolatba egymással.³⁴

A francia hadvezetés a magyar Vörös Hadsereg Felvidékről való kivonulása után komolyan számolt annak keleti irányú támadásával, mivel a nagyhatalmak korábbi, a román csapatok magyar területekről történő visszavonásáról szóló ígéretét nem tartották be, így Henri de Gondrecourt tábornok parancsnoksága alatt létrehoztak egy összekötő alakulatot a rendelkezésre álló francia lovassági és gépesített alakulatok felhasználásával, amely a román erők balszárnyán foglalt állást.³⁵ Ez az egység végül nem vett részt közvetlenül a harcokban, csupán biztosító erőként szolgált, amelynek elemeit a magyar támadás összeomlása után július 27-én már vissza is vontak korábbi állomáshelyeikre.³⁶ Tekintettel arra, hogy a magyar haderő feletti győzelem teljesnek bizonyult, a román csapatok pedig már a magyar fővároshoz közeledtek, a francia főparancsnokság július 29-én elrendelte a Magyarországi Hadsereg felosztatását szeptember 10-i hatállyal, amelyet követően egységei többségét le kellett szerelni és hazaszállítani, a fennmaradó alakulatokat – három gyarmati lövészezredet, egy harcokszízáslóaljat, egy páncélautó szakaszt, egy szpáhiezredet és egy repülőszázadot – pedig a Dunai Hadsereg kötelékébe kellett rendelni, amelyet ekkortól kezdve francia Keleti Hadseregnek neveztek (újból), ami egyben a francia erők áthelyezését is jelentette Törökországba. Ugyanakkor a helyi katonai parancsnokság, amelyet augusztus 12-től Charles de Tournadre tábornok vezetett, fontosnak tartotta, hogy a kivonulás során Szegedet hagyják el utoljára a francia erők, a város feletti fennhatóságot pedig a magyar hatóságoknak adják át, ne pedig a szerb vagy román csapatoknak, amelyek ugrásra készen állomásoztak a város közelében, hogy saját irányításuk alá vonják azt a franciák távozása után.³⁷ Ennek eredményeképpen a már korábban megkezdett szervezőmunka, amely a Nemzet Hadsereg felállítását célozta, további támogatást kapott a francia kato-

34 Bernachot (1970) 189–195. old.

35 Martin (1920) 56. old.

36 SHD GR 26 N 89/10. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 juillet 1919. Ordre particulier n° 1280 du 26 juillet 1919.

37 Bernachot (1970) 220–225. old.

nai hatóságoktól, hogy olyan ütőképes erővé váljon, amely képes lesz átvenni a régió feletti ellenőrzést. A haderő létrehozásához komoly segítséget jelentett egyrészt a sorozás engedélyezése a francia katonai parancsnokság részéről a saját fennhatósága alatt álló területen, amely hozzájárult a létszám gyors növekedéséhez, másrészt pedig a létrejövő alakulatok felfegyverzése, melynek keretében augusztus elején 5.369 puskát, 101 géppuskát és 9 löveget adtak át a formálódó magyar hadseregnek.³⁸ Ez a támogatás tette lehetővé annak a katonai erőnek a létrehozását, amelynek segítségével Horthy a következő hónapok folyamán képes volt a megszállás alól felszabadult területeken a katonai közigazgatás megszervezésére, majd pedig hatékony közreműködésre az új politikai rendszer kialakításában, amelyre nagy szükség volt az előző időszak zűrzavara után.³⁹

5. Konklúziók

A szilárd magyar politikai és katonai hatalom kialakulása, valamint a román hadsereg kivonása a térségből már nem tette szükségessé a Szeged körüli francia védelem fenntartását, ezért a terület feletti francia fennhatóságot 1920. február 1-én megszüntették, az utolsó francia katonák pedig február 18-án⁴⁰ (más források szerint február 29-én)⁴¹ hagyták el a várost, ezzel pedig véget ért a magyarországi francia megszállás időszaka.

Felmerül a kérdés, hogyan lehet értékelni a Magyarországon működő francia hadsereg tevékenységét. Ha elfogadjuk azokat az állításokat, amelyet egy feljegyzés tartalmazott a Magyarországra vonatkozó francia politikai célokkal kapcsolatban, amelyek szerint *„Ausztria-Magyarország területének szövetséges megszállása kiváló alkalmat teremt arra, hogy a francia befolyást megalapozzuk és végérvényesen meggyökereztessek ezekben az országokban. [...] szilárdnak és igazságosnak kell mutatkoznunk egy árnyalattal több szigort tanúsítva az osztrákok, egy árnyalattal több megbocsátást a magyarok irányában. [...] Politikai célunk [...] a francia befolyás uralkodóvá tétele az új magyar köztársaságban, és azon kedvező megkülönböztetés kiaknázása, amelyről a magyarok francia megszállást kérve*

38 Szijj (2010) 494–495. old.

39 Ormos (1998) 66–77. old.

40 Bernachot (1970) 230–231. old.

41 Nagy Miklós (2019): Francia megszállás Szegeden (1918–1920). Areión Könyvek. Szeged. 79. old.

tettek tanúbizonyságot.”,⁴² akkor a francia megszállás mérlege francia szemmel nézve negatív, hiszen a fenti célok nem valósultak meg. Magyar szemmel nézve sem biztatóbb a kép, hiszen a magyarországi francia tevékenység elsősorban a szomszédos államok javára történő hatalmas területvesztéséhez kapcsolódik, még hozzá nem is alaptalanul, különösen Henri Berthelot tábornok esetében, aki számos esetben támogatta a románok – előzetes politikai megállapodásokat figyelmen kívül hagyó – előretörését és területszerzését. Globálisan szemlélve tehát a francia katonai jelenlét egyértelműen negatív következményekkel járt a magyar félre nézve, ugyanakkor nem hajtott érdemi hasznot a francia félnek. Mindemellett meg kell említeni, hogy a francia Keleti Hadsereg feladatait korábbi létszámához szabták, amely az előre nem látott törökországi és oroszországi lekötöttségek miatt 1918 végére jelentősen lecsökkent. Ez a viszonylag kis haderő – a párizsi utasítások és a helyi szövetségesek egymással gyakran ellentétes elvárásai között – aránylag jól oldotta meg a délvidéki semleges zóna létrehozását és megvédését, amelyet végül a békekonferencia döntéseinek megfelelően tudott új birtokosainak átadni. A Magyarországon töltött közel másfél év alatt a helyi francia katonai vezetők számos alkalommal szembesültek szövetségesaik túlzó követeléseivel, esetenként pedig gátlástalanságával, amelyekkel kapcsolatos fenntartásaiknak jelentéseikben hangot is adtak. Valószínűsíthető, hogy az ebből fakadó ellenérzés is szerepet játszott abban, hogy az ellenőrzésük alatt álló terület fennmaradó részét a magyar hatóságoknak kívánták átadni, nem pedig az arra igényt megfogalmazó szövetségeseknek, amelyért a helyi lakosság is nagyon hálás volt.⁴³ Mindezeket figyelembe véve a hazánk területén megszálló feladatokat ellátó francia haderő megítélése vegyes, hiszen bár közreműködtek az ország területének megcsonkításában, ugyanakkor egy részét megőrizték a magyar államnak, valamint az általuk ellenőrzött zónában nem került sor visszaélésekre a magyar lakossággal szemben, ami a többi megszállt zónában mindennapos volt. Emellett fontos szerepük volt annak az ellenforradalmi erőnek a létrehozásában, amely végül lehetővé tette az ország politikai helyzetének megszilárdítását.

42 Ormos (1998) 62-64. old.

43 Tonelli Sándor (1939): A franciák Szegeden. 1918 december – 1920 március. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete. Szeged. 58–59. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Service historique de la Défense:

GR 26 N 88/2. Compte rendu journalier du 18 novembre 1918.

GR 26 N 89/2. Armée française de Hongrie: J.M.O. 15–31 mars 1919.

GR 26 N 89/6. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 mai 1919.

GR 26 N 89/10. Armée française de Hongrie: J.M.O. 16–31 juillet 1919.

NYOMTATOTT FORRÁSOK

Ádám Magda–Litván György–Ormos Mária szerk. (1993): Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Volume I. Octobre 1918 Août 1919. Akadémiai Kiadó, Budapest.

FELDOLGOZÁSOK

Anonyme (1920): Historique du 3e régiment d'infanterie coloniale pendant la guerre 1914–1919. Norbertine. Rochefort-sur-Mer.

Anonyme (1922): Historique du 210e régiment d'infanterie. R. De Thorey. Dijon.

Bernachot, Jean (1970): Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918. L'armée française d'Orient l'armée de Hongrie. Imprimerie nationale. Paris.

Gulyás László (2012): A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig 1683–1920. Közép-Európai Monográfiák 6. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.

Gulyás László–Csüllög Gábor (2016): A román állam területi kialakulásának története IV. Nagy- Románia születése a terepen. Közép-Európai Közlemények 2016/1. szám 158–170. old.

Laczkó Mihály (1992): Áruló volt-e a Székely Hadosztály? Honismeret, 1992/2. szám. 65–82. old.

Martin, Léonce (1920): En campagne européenne 1914–1919. 1er régiment de chasseurs d'Afrique, Charles-Lavauzelle. Paris.

Nagy Miklós (2019): Francia megszállás Szegeden (1918–1920). Areión Könyvek. Szeged.

Ormos Mária (1998): Magyarország a két világháború korában (1914–1945). Csonkai Kiadó. Debrecen.

Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

- Schiavon, Max (2016):** Le Front d'Orient. Du désastre des Dardanelles à la victoire finale 1915–1919. Éditions Tallandier. Paris.
- Stretenovic, Stanislav (2016):** Libérer la patrie ou unifier les Slaves du Sud? Les enjeux serbes du front de Salonique. In: Le Naour, J.-Y. szerk. (2016): Front d'Orient, 1914–1919. Les soldats oubliés. Éditions Gaussen. Marseille. 101–120. old.
- Szijj Jolán főszerk. (2000):** Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real. Budapest.
- Takács Gyula (2010):** Mackensen vezértábornagy internálása Magyarországon 1918-ban. Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatásra Közleményei. 2010/1. szám. 26–31. old.
- Tonelli Sándor (1939):** A franciák Szegeden. 1918 december – 1920 március. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete. Szeged.
- Traian, Sandu (2016):** La Roumanie, l'allié à contemps. (R)entrées et sortie(s) de guerre d'une petite puissance. In: Le Naour, J.-Y. szerk. (2016): Front d'Orient, 1914–1919. Les soldats oubliés. Éditions Gaussen. Marseille. 157–170. old.
- Vadász Sándor (1969):** Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények. 1969/2. szám. 239–265. old.